

ב.י. מיכלי

התולה הררים בהיתלולה

מקביעותיו המתמיהות – מעידה על זלול מרר בע: זלול האוניברסיטה ומעמד־הערב, שומעיו וקוראיו. ואילו התוצאה היא הפוכה מזו שאליה השתוקק. מאמר "מהפכני" כזה, שחיציו מתמוללים בעודם מעופפים, אינו מסוגל לעקור מתושבתו אפילו אבן קטנה אחת.

פרי, כאמור, לא הלך בדרך ההתנגדות הקשה, שמתלווה אליה חקר ממשי, כזה שהנושא מחייב בו; הוא בחר את דרך ההתנגדות הקלה, שמתל־וים אליה זיקוקין־של־הבאי, הנדלקים – אם הם נדלקים בכלל – וכבים עד מהרה. משום כך נראה לי מאמרו כמעשה של אחיזת־עיניים. שהרי זה כוחו של הלהטוטן: מתוך זרמות־ידיים או זרמות־עט הוא מביא להטעיית חושיהם ולטשטוש דעתם של הבריות. בהשפעתן יראו את אשר הוא מבקש להראות להם ויתפסו את אשר הוא מעונין להתפיס להם, ולו גם ראייה־לשעה ותפיסה־לשעה. ואמנם, לעינינו ממש נגורת לשניים האשה הנתונה בארגו, שמקצהו האחד בולט ראשה ומקצהו האחר בולטות רג־ליה; לאונינו ממש מגיע קול ניסורו של המשור. עד להפגת ההלם אנו נתונים לפעולה המתעתה של מראה־העיניים ומשמע־האזניים. אף טיעונו של פרי, מצד מהותו, מזכיר לנו את בעל המשור ולהטוטיו.

למרבה הצער יש משום אבק־אונאה בעצם הרכבתו של המאמר. את שלושת עמודי־התווך לבנינו "תרם" שלום־עליכם: גלוייתו לביאליק משנת 1907, שבה הזמין את המשורר לבקר אצלו בג'נבה; מכתבו לביאליק מאותה שנה (ליתר דיוק: למחרת יום־הכיפורים תרס"ח), לאחר הביקור; סיפור פגישתם הראשונה, שנכתב "בשנת 1916, ליובלו של ביאליק" (ליתר דיוק: במלאות 25 שנים לפרסום שירו הראשון). ומהי תרומתו המקורית של פרי? בנן זעיר של קביעות חטופות: שיר מזמור לידיש, לספרותה וליוצריה מזה; דברי התרסה נגד הלשון העברית, ספרותה ויוצריה מזה.

ועדיין אנו שרויים בתחומו של הפרולוג, המגלה טפח ומכסה טפחיים. אך הנה הגיעה שעתה של ה"דראמה" עצמה.

מעשה־הטים

ידועות לי יומרותיהם, גחמותיהם ותהפוכותיהם של מבקרים וחוקרי־ספרות מסוימים. הרצון לחדש, להתגדר במקוריות, משבש אצלם כל מידה נכונה. הדברים אמורים ב"חידוש" מוגבל, שבעליו חותר לנקודה אחת שהיא שתיים: להעלות לגדולה את פלוני המשורר או המספר; להוריד את פלוני מגדולתו. הווה אומר: משתק גרוטסקי זה של המלכה מכאן והדחה מכאן אינו זר לי. אף־על־פירכן, הפתיע והדהים אותי מאמרו של מנחם פרי "הקבצן השביעי" (ר' "משא", ה' סיון תשל"ט). האת משום שלא נכתב כתגובת־פולמוס נמהרת, שבעליה אץ להיפרע מתוק־פולמליגו; אדרבה, הוא הוכן כהרצאה במוסד אקדמי ולרגל תאריך נכבד, כהערת המחבר עם הדפסתה: "בעקבות דברים בערב שלום־עליכם שנוערך באוניברסיטת תל־אביב במלאות 120 שנה להולדתו". משמע: ההרצאה זכתה לתוספת עיבוד ושיפור. סיבה נוספת לאותה פתיעה־דהימה: פרי שוב אינו טירון מתלהל, שיצרו פוחז עליו ומשתק את כוח שיפוטו. אפשר לקבל את מחקריו מתוך הסכמה או השגה. אך אין טעם להקל ראש כנגדו. מה ראה, איפוא, להשמיע דברים כמתלהמים, שטיבים אינו הולם אף עטו של תלמיד מחונן בבית־ספר גבוה?

יתר על כן, המחבר משנה מן המנהג הני"ל, חד־כיווני במגמתו, ופותח לו כיוונים נוספים. על כך מעיד הכתוב, שמתוכו מזדקרות שלוש גנרות. המחבר דורש בנגות הלשון העברית, הספ־רות העברית (ואמנם, זוהי מסקנה מרומזת ולא מפורשת) ושלושה מיוצריה הנודעים. כלום אלה הם בגדר טאבו? בוודאי לא. אך המנסה לערער עליהם חייב להסתייע בראיות מוצקות ולא באמירות רופפות, העשויות להמם בלי לשכנע, לעורר סנסאציה קיקיונית בלי להועיל. והרי מנחם פרי הוא מרצה אוניברסיטאי, אף דוגל ב"מדע הספרות". האם הוא משלה את עצמו, שיעלה בידו להפיל חומות בצורות על־ידי הפרחת פסוקים בוטים? דרכו הנלחה – אולי יותר

"קדחת וחוטים כשרים"

מלבבת פתיחתו של מנחם פרי, הקשורה בסבא מנדלי. מסופר בה "איך התקשה מנדלי מר"ס לתר-גם לעברית (ההדגשה במקור) דווקא מונחים צבאיים של מסדרים בצבא הרוסי, שביידיש כתב אותם בלי קושי". ההדגשה וכן תוספת המלה **דווקא** יש בהן משום עיוות הנכוחה. הכל יודעים, שלפני שמונים שנה לא היה צבא עברי, לעומת זה היו **דווקא** חיילים יהודים לאלפים ולהכבות בצבא הרוסי. בדרך הטבע קיבלו ממנו "מונחים צבאיים" והעבירו אותם ליידיש, שפת דיבורם. הדוגמה המוחשית מערערת עוד יותר את מסקנתו הפזיזה של פרי: מנדלי "לא ידע איך לומר בעברית 'מארש'"; לעומת זה כתב ביידיש: "סנדריל, - - - הלך אחריו במארש". באמת, נימוק המשול כחרס הנשבר. והרי המונח "מארש" לא מאדמת יידיש צמח. הרבה צבאות בעולם, לרבות הרוסי, שאלו אותו מן הצרפתית. כאמור, תוך שירותם הצבאי נשתגר בפיותיהם של החיילים בני-עמנו, ומהם עבר לרחוב היהודים וגם למנדלי. והרי ביאליק לא היסס לשאול מונח זה, אף שילב אותו בכותרת למסתו ("לממשלת המארש"). כלומר, שפתנו המסכנה זכתה לאותה מלת-פלאים, שנתגלגלה אליה בתיווכו של משורר גדול (ואולי עוד לפניו). מנדלי התלבט, כפי שנאמר, בתרגומו של הפסוק שלתוכו נתקע ה"מארש". תחילה כתב בנוסחו העברי: "וסנדריל מרים פעמי רגליו כאיש החיל, יגד עקב והולך אחריו". אולם בנוסח אחרון שינה ותיקן: "וסנדריל מתמתח, מרים פעמי רגליו כאיש-חיל, יגד עקב ופוסע והולך אחריו קוממיות". בתיקון זה רואה פרי "יתר ניפוח", כמובן בעטף של העברית המליצית. לעומת דינו הפסקני אביע השערה, והשערה בלבד. מנדלי, שיותר מכל סופרי דורו עשה להתפתחות העברית כלשון-דיבור, היה גם חכם האירוניה. ייתכן שהתיאור השכיח, ההולם חיל של ממש, לא הניח דעתו לגבי חייל שלומיאלו כסנדריל אשה. לכן העדיף את לשון-ההגבהה - "מתמ" תח" ו"קוממיות" - שמתוכה נבלט מאליו העוקץ האירוני.

אך קטרונו של פרי אינו מתמצה בכך, שמנדלי לא ידע לתרגם את "מארש" לעברית. סוף-סוף אין סופרינו וחוקרינו מתקשים בתרגומם של מונחים. לכן מעביר המשיג את מוקד-הוכחותיו לתחום הניבים. והתאזרוס ליידיש מאת נחום סטוצ'קוב מסייע בידו. עם קריאת ערכיו גדולה השמחה במעונו. אולם שמחתו נאספת לאחר עיון ב"אוצר" העברי של סטוצ'קוב או ב"ספר המלים" שחיברו חיים רבין וצבי רדי: "בעוד

הקריאה בספר הראשון היא מרתקת, משעשעת, והיא לפעמים פגישה עם "פיסות-שירה" - הקריאה בשני האחרים משמיה; בעוד הקריאה בראשון היא מפגש עם מציאות חיה ונושמת - - - ההליכה בתאזרוסים העבריים היא בפסגות מדבר ריקות מאדם וקלושות אוויר". והרי דוגמאות מספר מן המציאות שמצא: "קדחת אין א קליין טעפעלע; קדחת מיט כשרע פאָדעם; א פּיג אין קעשענע; צען פינגער מיט א פּיג" וכד'. ומה מציעה לו העברית הדלה? "רק מיני אָן ואפס ותוהו ותהומיות של האָן וכלתה החרדה ו'עלה בעשן" וכד'.

כשם שיש עוורוך-צבעים, כן יש חרשות-נפש או חרשות-קולות-יצלילים. לגבי מקרים חריגים אלה לא יועיל שום הסבר. אך הקורא הנדהם זקוק להסבר כלשהו. מן המפורסמות הוא, שגרל העברית שונה היה מגוללה של יידיש, שמאות שנים היתה מדוברת בפי המונים, ולפני החרוב - בפי מיליונים. מכאן חיותה וגמישותה. היא זכתה להן גם הודות לנטילתה מאוצרות הלשון של העמים שהיהודים ישבו בקרבם. ואף יירע הדבר בעיני פרי: אף לעברית המולעגת יש חלק בהן. לא במידה מעטה הן תוצאת ההרכבה המופלאה של יידיש-עברית, אם בצירוף משפט ואם במלה יחידה, שתחילתה או סופה נלקחו מן העברית. באין עקמומיות שבלב, נראית באור אחר גם העברית כהווייתה. בנעורי קראתי את כתבי חיים זיטלובסקי, הוגה-דעות מפורסם בספרות-יידיש. הוא נמנה עם הלוחמים והקנאים ליידיש. עם זה כתב באחת ממסותיו (לצערי נשמט מזכרוני מראה-המקום), שבין הלשונות הידועות לו הלשון העברית היא אחת מן השתים היפות ביותר (האחרת - האיטלקית). הודאה זו מצד יידישיסט אדוק נובעת מיושר-לב טבעי. אך גישה-להכעיס אינה מאפשרת מלכתחילה את ראיית היופי וההנאה ממנו.

בכך לא התכוונתי להגיב אפולוגטי, שהעברית אינה זקוקה לו, כי אם להשוואה בין שני החוקרים וגישתם המאירה גם היא את נושאנו. אחזור איפוא לטענת פרי, שהעברית "מציעה בעצם לא כלום". את כוחה וחינה של יידיש הוא רואה ב"קדחת מיט כשרע פאָדעם" או "א פּיג אין קעשענע" וכד'. אך מי שאינו חרש קילוט את המנגינה האדירה הבוקעת ועולה מן העברית, שכל דור - בארץ ובגלויות כאחת - הוסיף לה ואריאציות משלו. ברבדיה השונים עצורים נסיון-חיים וחכמת-חיים, שחוק דמע ושיר של אלפי שנים. אנו רואים בה את הקולות המגיעים אלינו ממרחקי ארצות ומנים. ואלה קולותיהם של מחוקקים ושופטים, נביאים ומלכים, תנאים ואמוראים, פרשנים ומקובלים, פייטנים וסאטירר

קנים ומתרגמים. בספרות עצומה זו יש הרבה שנינות ורוך וחן. גם בדיחות-הדעת אינה חסרה במסכתה. פרי אינו זקוק לתזארוס דווקא; את מבוקשו ימצא גם במילונים, ניבונים ופתגמונים. ואם ירצה להקפיד על עצמו – יפנה נא למומ" חים בקצועות התנ"ך, התלמוד וספרות ימי הביניים. ומכיוון שהצד ההיתולי נחשב מאוד בעיניו, ועליו הוא בונה את מגדליו הפורחים – הללו יביאו לו משם שפע של ניבים היתוליים. אך טוב יעשה אם יילך אל אברהם רגלסון ויראה מה מצא **משורר** באותה עברית מלוגלת. בפואָמה הידועה שלו "חקוקות אותיותיך" הוא קושר כתרים לבנְיָה וגמירותיה, נוספיה וחסוריה, חילופיה והפכיה, זיכוריה וניקוביה וכו'. אין זו אוֹדָה של אוהב סומא; כל פרק באותה שירה מעיד על **ידיעת** כל חינוּתיה של השפה האהובה, הגלויים והנסתרים גם יחד.

ואם נחזור לדוגמאות של פרי – יש בהן מיסוד ההטעָה הַטְּרוּרית (תרגומיו שנועדו להגחכת העברית: "קדחת בסיר קטן"; "פייג בכיס"). במה טובה, בעצם, "קדחת אין א קליין טעפער לע" מ"קדחת בקדירה קטנה" (או: "בקדירי נת"). ואני הולך לשיטתו הוא, היא שיטת התר-גום המילולי, ולא זו החותרת לניב מקביל. משום כך איני מציע תחליף, מעין "קדחת בקצה הצלחת"; ובמה טובה "קדחת מיט כשרע פֿאָדעם" מ"קדחת וחוטים כשרים", שהרי שתי המלים העיקריות שאולות מן העברית; או "א פייג אין קעשענע" מ"אצבע משולשת בכיס"? ניתן להניח שמתרגמים מובהקים ימצאו מקביר לות טובות יותר. ואם יגרום מזלנו הרע ולא ימצאו – כלום חסרון יוריד את הלשון העברית מגדולתה? האנגלית היא לכל הדעות לשון חיה, עשירה, ואינה חסרה לא את הפיוט ולא את השחוק. והנה יגעתי ולא מצאתי בה "קדחת מיט כשרע פֿאָדעם" או את ה"פייג", כהסתעפויותיהן אצל סטוצ'קוב. הערך האנגלי המקביל ל"גוליקייט" היידי, שעליו שָׁש פרי כמוצא שלל רב, מציע לנו מעט שבמעט. אך כל תזארוס עברי יעניק לנו יותר, הרבה יותר בער-כים אין, אפס, הבל וריק. עם זה מובטחוני שאנגלים תמהוניים אלה אינם סובלים בתחום זה מרגשניחיות. ואילו ב"פייג" המהוללת עשו שימוש אחר, למשל: worth a fig, למשהו נטול-ערך. לצורך שונה אומר העברי בין השאר: "עלה-תאנה" (כינוי אירוני – שנתאורח בלשר נות הרבה – לכיסוי מסופק על מעשה לא-טוב); "ויישבו איש תחת גפנו ותחת תאנתו" (סמל לימי שלום). בכלל מחרה ומופרכת המגמה להשוות לשון לחברתה וללמד חובה מן האחת על חברתה. שפה איננה תוצרת סטאנדארטית;

היא הוֹנָה יחידאית, ולכן יש לדון בה אך ורק **מתוכה היא**.

אמנם, אותה מהתלה משולשת עשויה להנות את הקורא. אך טעות היא לחשוב שהיא מסר גלת לקרב את המחבר לתכליתו: הלעגת הלשון העברית. ניח שביאליק היה מזדמן לגיבה ומר צא בין השלושה לא את שלום-עליכם אלא את י. ל. פרץ. בכוונה אני מעלה את שמו, שהרי הוא אחד משלושת **אבותיה** המופרים של ספרות-יידיש החדשה. במקרה זה, **האפשרי מצד הנסיר** בות, לא היתה באה לעולם אותה היתלולה שוב־ת־לב. אז ניתן היה לומר: הלכה חמורך (אגב, איך יתרגם ניב זה ליידיש?), מנחם פרי. וחבל שחוקרנו נתפס לדחף איראציונאלי, שהצעידו למדחפות ה"קדחת" וה"פייג". לולא כן היה מסתייע במהתלה ההיא לחקר הידידות שהתקמה בין ארבעת הסופרים, לחישוף שר-שיה, שהעמיקו למרות ניגודי אופנים והליכותי-הם; כן יכול היה להשוות את ההומור באיגרות שלום-עליכם להומור באיגרותיו של ביאליק. אך אפילו אסלק אותו טרוו היפּוֹתְטִי – החלפת ש"ע בפרץ – אין יסוד למסקנתו: "מה שהידיש איפשרה איפשרה, אלא שלום-עליכם הוא שאיר-פשר. ובספרות היידיש והעברית יש רק שלום-עליכם אחד. ולא כל ספרות, אף עשירה משלנו, זוכה להומוריסט משיעור-קומתו. מנדלי ופרץ, וכן סופרי-יידיש האחרים שפרי נותן להם כבוד ויקר, לא היו מסוגלים כמוהו למלא שחוק פינו בהרצאה על נעלה-הבית שביאליק שחן בביתו. אם נמשיך את קרה-השוואה האַפּיסטוֹלָארי, נגלה נצונצרי-הומור דומים, כאילו להכעיס, באיגרותיהם של פרישמן וביאליק **העברים**."

"ושמה... מסמרטוט"

פרי עצמו מודה, כי "יידיש אינה שפתו". העוב-דה ש"היא שפת אמר" עדיין אינה מסמיכה אותו לדבר בלשון-לימודים על יידיש וספרותה, מה-גם לעשותן קרניים לניגוח העברית וספריר-תה. ייתכן שהוא בקיא בשבע חכמות; ייתכן שהוא יודע שבעים לשון. אך אפילו בקיאותו המשוערת אינה מוכיחה, כי הענין המוחשי שהוא דן עליו מחוור לו כל צרפו. אחיזה לכך נמצאה לי בקטע תרגומי מובהק מהאיגרת שכתב שלום-עליכם: "טוענת הקטנה, מארוסי, שהגשמה שלה גם היא לא מסמרטוט".* הטקסט

* גם בנימין הרושובסקי נתפס לשיטת התרגום המילולי. לאחרונה נודמנה לי באחד העתונים סענתו כנגד ברקוביץ: לדעתו שגה בכך, שאת "ברחל בתך הנאקעטע" אצל שלום-עליכם

הייתי אינו לנגד עיני. לפי המשוער כתוב שם: "אויך איר נשמה איז ניט פון קלאטשע" (ואולי: שמאטע). ופרי תירגום: "מסמרטוט". י.ד. ברקוביץ מצא לניב זה מקבילה חיובית: "גם דבה לב־בשר" (ר' אותו מכתב בתרגומו: "הראשונים כבני־אדם", דביר, תשי"ט, עמ' קמח). כלום לא ידע ברקוביץ, שהתרגום המילוי לי לאותו חומר הוא "סמרטוט"? אך כאמן התרגום (ואפילו תרגומו נתיישנו קצת), שהיתה לו שליטה בשתי הלשונות ובשתי הספרויות, הבחין בין מלה העומדת לעצמה ובין זו המתקשרת לצירופיה. אם בידיש נעשה הסמרטוט חומר מטאפוריאירוני לנשמה "עוטיה ושוממה" – לפי ביאליק – הוא נעשה כך ברוח הניב (שאני גזרו מלשון ניב) ההמוני. אך העברית אינה חייבת ללכת בעקבותיה ולצרף צירופים שלא כרוחה. וכלום רק היא כך? ינסה נא פרי לזווג לה "לנשמה" האנגלית את ה"סמרטוט" – ויירתע מתולדתו של היווג המפלצתי. וכך גם בידיש. גם אליה אי־אפשר להעביר העברה מוכנית־מילולית כל צירוף המזדמן לה בלשונות אחרות, ועברית בכללן.

"נשמה מסמרטוט" מתחברת יפה אל מה שלפניה. פרי לועג למשבתה של העברית, שאינה מסוגלת להציע לו תמורה ממשית ל"קדחת אין א קליין טעפעלעך" או "א פייג אין קעשענעך". ואינו חש כלל, שזהו לעג־פיות, אשר הודו מופנה כלפי עצמו. הן כל שפה יש לה מלים יחידאיות, שאי־אפשר למצוא להן תמורה מילוי לית מדיקת או אף דומה. כך בעברית "שכינה", למשל; או בעברית החדשה: "התפטר", שהיא הרכבה מקורית יוצלחת של הגנינים התפעל ופועל. בתיבה האחת הושג עירוב מופלא של פעולה רצונית (התפטר) ופעולה כפויה (פוטר), עירוב המכיל גם קריצה אירונית. ואם

החזיר למקור העברי "ברחל בתך הקטנה" (ר' בראשית כח, יח ופירושו רש"י שם). ואמנם, איני סבור שזוהי דרך מוצלחת להעברת כוונתו של ש"ע. אך תרגומו המילולי של ב.ה. – "ברחל בתך הערומה" – הוא תרגום קלוקל. מי שהכיר "עצירות שלעבר" יודע: עמי־הארצות היו מסרסים את העברית בשעת תפילתם, העברת הסידרה, אמירת תהילים וכו'. הם היו מבליעים אותיות, מחליפים סדרן ומשבשים ניקודן. שלום־עליכם העלה סירוס זה עלידי ערבוב האותיות: הקדמת הנו"ץ לקו"ף. היה אולי טוב יותר להשאיר את הנוסח השלום־עליכמי גם בנוסח העברי: "ברחל בתך הנאקעטע", ואולי: "הנקטשה", לשם הבלטת עירוב־האותיות שגרם לסירוס. אך מה ענין "ערומה" לטביעה שטבע הסופר? הן תרגום זה נוטל עוקצו של הסירוס וממית את בת־השחוק שההומריסט ביקש להעלות על שפתי קוראיו.

תיבות יחידות – כך, צירופימלים אידיומאטיים – על אחת כמה וכמה! פרי, כפי שמסתבר, דבק בתרגום המילולי. אם כך, כיצד יתרגם לידיש "הלבין את פניו" (פארווייסט זיין פנים?), "אבק־אמת" (שטויב פון אמת?), "קנה במשי־כה" (געקויפט מיט א צי, או: מיט א שלעפע?), "להפוך את הקערה על פיה" (איבערקערן די שיסל?), או "יעלו עשבים בלחיו", "עפר לפיך", "מי יגלה עפר מעיניך", "עולה בקנה אחד" וכו' וכו'. אפילו ה"חררה" שהלעיג עליה, מורכבת יותר מ"קדחת מיט כשרע פאָדעם". האחרונה היא צירוף היתולי – ותו לא; אך האומר "היפך בחררה של חברו", יעלה לנגד עינינו תמונת מתמונת שונת. בין האפשרויות שהן עשויות לזמן לנו לא תחסר גם דראמה קטנה של קיפוח, מריבה וצער, ואפילו דבר מועט הביא להתרקמותה, כגון: "עני מהפך בחררה ובא אחר ונטלה הימנו" (קידושין נט, ע"א). העברית משופעת בצירופים אידיומאטיים כאלה. משער אני שפרי, לאחר שהביע דעתו על שתי הלשונות, יענני: יידיש היא לשון חיה ורעננה ואין לתבוע ממנה הרקה מילולית מהעברית המשמימה והמנופחת. אך ודאי יסכים עמי, שגם האנגלית היא לשון חיה ורעננה ואף מאירה בשחוקיה. ינסה נא, איפוא, לתרגם לידיש – ולא עלידי מקבילים ותחליפים אלא עלידי הרקה מילולית, כזו הדומה ל"נשמה מסמרטוט" – כמה מן האידיומים שלה שהעליתי בחטף: a bad hat (א שלעכט היטל, או: שליאפע?), to rub shoulders with (רייבן פלייצעס מיט?), to give him the cold shoulder (אים געבן א קאלטע פלייצע?). אפשר לתרגם to bark at the moon. אולם איך יתרגם you're barking up the wrong tree? או אפילו ניב המוני שכיח: on? בכל מקרה יביאנו התרגום המילולי לידי אבסורד וגיחוך.

שלוסקי ואלתרמן ה"עלובים"

עגנון ה"מחוויר ומקליש"

פרי פתח בגנות הלשון העברית וסיים בגנותם של שלושה מיוצריה המהוללים. אך מוטב להביא דבריו ככתבם וכלשונם: "אלתרמן ושלונס־קי הם משוררים עלובים בהשוואה לני"ל (גלאטשטיין, לעינעלעס, משה־לייב האלפרין, מארקיש, גרינבערג; ועגנון מחוויר ומקליש גרינברג. – המעתיק); יעגנון מחוויר ומקליש ומתחנחן בקונטקסט של פרחאיקן יידי ממורצע". ספק אם דינו הנחרץ נובע מידעו את שירת יידיש במקורה או את יצירות הפרחה של פרלה וראבון, שלדעתו "איש בארץ לא שמע עליהם" (מנעורי שמורים בזכרוני הפרחה של

פרלה ושידי ראבון. את הפרחה של האחרון איני זוכר, לצערי. סביר יותר להניח, שמקורו במה שהגדרתי פעם כ"תסביך הרוסטרטוס" (ר' "מאזנים", טבת תש"ל; המאמר כונס בספרי "מסה ופולמוס", 1973). שאם לא כן, מה טעם בהסרת עטרוניהם של סופרים עברים גדולים, כדי לעטר בהן ראשיהם של כותבי יידיש? הרי בתחום היצירה "אין מלכות נוגעת בחברתה" ויש בו מרחב־מחנה ל"מלכים" הרבה. סר־טעם ביחוד הוא הניכוח פרלה־עגנון. סופרים וקוראים כאחד, האמונים על שתי הספרויות, יצחקו למסקנת־המדוחים המשתלשלת מתוכו. נדמה לי, כי בינו לבין עצמו יודע פרי, שדיבורו המלעג על השלושה הוא "כחצייר גגות שקדמת שלף – יבש". קשה להעלות על הדעת, שפרי המפוכח מאמין אף הגע אחד שעלידי לחשינחש איקונוקלאסטי – אפילו יחווה עליו מאה פעמים ואחת – ישיג את מבוקשו. אולם אותו דחף הרוסטרטטי, הפועל בסתר, גובר כנראה על פכחונו.

ועוד קטנה אחת: גדולים וטובים סיפרו תהי־לתם של עגנון, שלונסקי ואלתרמן. מאליו מובן, שסיפור־ההילות זה אינו מחייב את חוקרנו. אדרבה, אם לדעתו הוא לוקה בגחמה, או כל־כולו מעורער, מהראוי שינסה ויוכיח זאת. ככל שהערכה המשובשת, לפי קנה־מידתו הוא, מוסכמת יותר על מבקרים וחוקרים וקוראים, עליו לשקוד יותר על הפרכתה. כך, למשל, נהג שלמה צמח, שהעדיף את עגנון קמא על עגנון בתרא, המודרני למהדרין (ר' מאמרו "מסכות ותרפים" בספרו "שתי המוחות", 1965, עמ' 122-141). בערעוריו הביא דוגמאות ואסמכת־אות מספרות העולם, מן הסיפורת והביקורת המודרנית כאחת. במעשה־עימות זה הבליט את

מכתב למערכת

בגליון אדר של "מאזנים" נתפרסמה רשימת ביקור־רת של אברהם הגורני על ילקוטי הביקורת, בכלל זה על ילקוט הלקין שיצא לאור בעריכתי. ברשימה זו מתייחס הכותב, בין השאר, למאמרו של גרשון שקד על "המספר כמבקר", החותם את הספר. הכותב טוען כי "דווקא מה שמוצג כנקודת־התורפה אצל הלקין בעיני שקד מעמיד את המבוקר על ייחודו". דברים אלה אמורים כלפי קביעתו של שקד, שזה לשונה: "המספר־המבקר יצר את דיוקנאות תכריו היוצרים בדמותו ובצלמו. הוא מצא בהם מה שהיה בו מלכתחילה או חיפש בהם מה שהיה צפון בו עצמו. הוא חדר לגוונים שונים של

מה שנראה לו כנקודת־תורפה ביצירת עגנון, אף הוכיח את קיומה – זה היה נסיון־הוכחה משעשע – מתוך פלפולי הסרק של מבקריו הנלהבים. בדרך זו הלך גם נתן זך, שיצא בהשגות חריפות על שירת אלתרמן. מתוך בקיאותו בשי־רה החדשה, העברית והכללית, ובחוקיה של הפואטיקה המודרנית, העלה מובאות וערך השוואות ומתוכן הגיע למסקנותיו השליליות (ר' מאמרו "הרהורים על שירת נתן אלתרמן", "עכשיו" 4:3, תשי"ט, וכן ספרו "זמן וריתמוס אצל ברגסון ובשירה המודרנית", 1966). שניהם נהגו כובד־ראש בסופרים שהשיגו עליהם ולא הדביקו להם אֶפיתטים זלזליים.

וכיצד נהג מנחם פרי? במשפט אחד קטל את שלושת הסופרים הנחשבים, גם הוסיף ביוז על קטילתו. לפני המשפט הוא, כפי שצויין, הובאו שלוש חטיבות־שחוק שיצאו מעטו של שלום־עליכם. ובמה ניכר עמלו של המחבר עצמו? לפני הפסילה ולאחריה שזר בכתוב אבסורד אחד על דרך הוואריאציה, אשר סילופו מרובה על הבלו: "ה'החלטה' (של מי? – המעתיק) להמית את היידיש היתה קאטאסטרופאלית"; "והנה קם עם וגודע במו ידיו חלק אדיר מתרבותו" (כלום רשאי חוקר המכבד את עצמו להתעלם מקללת הנכר, מאותה מציאות נתונה שגדעה ומוסיפה לגדוע אותו "חלק אדיר מתרבותו" של העם? מדובר, כמובן, לא רק בברית המועצות, שמגמותיה היו ברורות ואמצעיה אכזריים. אותו תהליך פועל גם בארצות־הברית, אף כי תוצאתה היא מיתת־נישקה). וכך, מן הרישא עד לסיפא, להוציא את האינטרמצו השלום־עליכמי המשר לש, הוא מלעית את קוראיו ושומעיו קש וגבבא. אך מוטב להגדיר חומר־הלעטה זה בניב היידי, שהעלה מהתזאורוס של סטוצ'קוב (ערך "נולי קייטי"; "קדחת מיט כשרע פאָדעם").

עולמם; אך נקודת התצפית האיתנה היא כולה שלו ונקורה, כלשון המשורר, מסלעו וצוררו" (שם, עמ' 112).

זהו טיעון בעל אופי תיאורי מובהק, שממנו עשויה להשתמע דווקא הכרה בייחודה, איכותה ומקור־כוחה של הכתיבה הביקורתית של הלקין. מכל מקום אין בכתובים אלה זכר לאיושהי "נקודת תורפה". פירושו הבלתי־מדויק של הגורני מעוות לכן את טיעונו של המבקר, אף יש בו כדי להטיל דופי שלא לצורך ביצירתו של המבוקר.

דן לאור